

Mälim dünýäniň köp ýerini basyp alan aýal hökümdar: Mirina

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar
написано kitapcy | 26 январа, 2025

Mälim dünýäniň köp ýerini basyp alan aýal hökümdar: Mirina
MÄLIM DÜNYÄNIŇ KÖP ÝERINI BASYP ALAN AÝAL HÖKÜMDAR: MIRINA

Liwiýada gurlup, şol wagt mälim dünýäniň ýarsyny basyp alan liwiýaly amazonkalar hem diýseň adatdan daşary medeniýetiň eýeleridi.

Liwiýa amazonkalary hakdaky maglumatlar hem köplenç legendalara esaslanýar. Meşhur amerikan ýazyjysy Donald Sobol olaryň ýaşan taryhy döwrüni reallykdan daşlaşdyryp, şeýle beýan edýär:

«Dünýäniň ýaş, Zewsiň hudaýlarynyň patyşalyk we jennetiň tagty üçin döwler (titanlar) bilen urşan wagtlarynda».

(«Grek mifologiyasynda amazonlar»).

Emma döwrüň hekaýatlary içgin öwrenilende, liwiýa amazonkalarynyň Isa pygamberiň (a.s) doglan wagtyndan elli ýyl öň, ýagny, b.e.öňki I asyrdaky ýaşandyklary çak edilýär.

Liwiýa amazonkalarynda öýde çagalara seretmek, nahar bişirmek ýaly gündelik işler doly erkegiň boýnuna ýüklenipdir.

Şeýle-de doly gul hasabyna görülen erkek hiç bir ýagdaýda döwlet wezipesinde işledilmändir we harby gulluga alynmandyr.

Şeýle hem liwiýa amazonlary diňe özlerini goramak instinkti bilen hereket eden döwlet bolmandyr. Olar mongol talaňçylaryndanam beter çozujylyk bilen goňşy şäherlere çozup, häzirki Liwiýadan Egeý deňziniň kenarlaryna çenli aralygy basyp alypdyrlar.

Zenan patyşa Mirinanyň döwründe liwiýa amazonkalary Liwiýany, Arabystany, Siriýany, Egeý deňziniň kenarlaryny ellerinde saklapdyr. Şeýle hem Müsür ýaly güýçli döwletler bilen ylalaşyklar baglaşyp, döwletini we güýjüni jümle-jahana ykrar etdiripdir.

Zenan patyşa Mirinanyň döwründe liwiýa amazonkalary Liwiýany, Arabystany, Siriýany, Egeý deňziniň kenarlaryny ellerinde saklapdyr. Şeýle hem Müsür ýaly güýçli döwletler bilen ylalaşyklar baglaşyp, döwletini we güýjüni jümle-jahana ykrar etdiripdir.

• **Mirinanyň ýörişi**

Aýtmaklaryna görä, gorgoslar ýitirim edilen Atlantik ýurdunyň dowamy bolup, Atlantisden galan-gaçanlary liwiýaly aýallar ýok edipdi. Mirina aýratynam erkeklere wagşylyk bilen çemeleşipdir we taryhda eden gyrgynçylyklary bilen tapawutlanypdyr.

Amazonka Mirina

Mirinanyň soňky nyşanasyna düwen ýeri Gadymy Müsür bolupdyr. Özlerini Hudaýyň perzentleri hasaplaýan faraonlar bu garadangaýtmaz amazon zenanlaryna uly-uly paç-hyraçlary töläp sypanlaryny gowy görüpdür. Müsüriň üsti bilen Palestina tarap süýşen Mirina bu ýerini-de ýumurtga togalabermeli edenden soň Siriýany aşyp Anadola giripdir.

Anadoly ne haçparazlar, ne mongollar döwründe bular ýaly wagşyýana we ýykgyňçylykly goşun görmändi. Erkeklerden düzülen goşunlar liwiýaly zenanlaryň garşysynda näderini bilenokdy we galalar ýekän-ýekän elden gidýärdi.

Liwiýanyň zenankary Egeýe baryp ýetenlerinde bolsa ahyrky ýolagçylyklaryna arakesme berip, bu ýeri özlerine ýurt etmegi makul bilipdirler. Käbir taryhçylar Sinopdaky amazon zenanlary

bilen liwiýalylyatyň garyndaşdygyny aýtsalaram, liwiýaly zenanlaryň ýurduň içlerine tarap hereket edendigi baradaky maglumatlara gabat gelemzok.

Egeýe ýerleşen liwiýaly zenanlar häzir Artemidanyň ybadathanasy diýilýän birnäçe deňsiz-taýsyz binany Anadola gazandyrypdyr. Bu binany nazarda tutýan käbir taryhçylar urşujy aýallaryň Anadoly Hett medeniýetiniň täsirine girendigini we durnuklaşandygyny aýdýar.

Liwiýaly zenanlaryň Anadolynyň basylyp alynmagy bilen sebitde «esasy» figuraly aýal hudaý heýkelleriniň we ybadathanalarynyň artmagy netijesinde kolonizasiýalaşdyrmagyň tamamlandygyny öňe sürýärler.

Mirinanyň ölüminden soň güýjüni kem-kemden ýitirmäge başlan liwiýaly aýallar duýdansyz gelen kararlary bilen ýurtlaryna dolanmagy makul bilipdir. Olaryň yzynda Anadolyda birnäçe ybadathana galmak bilen birlikde, grek medeniýeti bu basybalyjylykdan soň günbatar ýewropalylaryň basybalyjylygyna açyk ýagdaýa gelipdir.

• **Sinoply we liwiýaly amazonkalar garyndaşmy?**

Taryhyň we mifologiyanyň arasyna gysylyp galan iň jedelli meselelersen birem «amazon aýallary» legendasydyr.

Olar hakdaky maglumatlarymyzyň köpüsi gadymy grek akyldarlarynyň gürrüňlerine esaslanýar. Bu ýagdaý faktlaryň hakykylygyny şübhelendirýänem bolsa, amazon aýallarynyň häzirki Garadeňiz kenarlarynda ýaşandygy we aňyrlarynyň skiflere birikýändigini kabul edilen fakt.

Skifleriňem birnäçe taryhçy tarapyndan türki taýpadygy kabul edilendiginiň pikiri edilende, amazon aýallary diňe ýaşan ýurtlary boýunça goňşymyz däl, eýsem şol bir wagtyň özünde etniki taýdanam garyndaş bolup çykaýmaklary mümkin.

Amazon sözi bilinýän manysynda «göwüssiz», «emjeksiz» diýmekdir. Munuň köki urşujy amazon aýallarynyň has gowy ok atyp bilmek üçin emjekleriniň birini kesýändiklerine esaslandyrylýar.

Gomerde we Gerodotda giňişleýin durlup geçilýän garadeňizli

amazonkalar boýunça häzir anyk taryhy faktlaryň bolmazlyyy olar barada aýdylýan hemme zady gury çaklamadan ybarat edip goýýar. Muña garamazdan olaryň Aleksandr Makedonskiý bilen gatnaşyk açandyklary we rimliler tarapyndan ýok edilendikleri kabul edilýär.

Köplenç ýagdaýda liwiýaly amazonlar bilen bulaşdyrylýan garadeňiz amazonlary ýa-da başgaça aýdylanda anadoly amazonlary has kiçi geografiki giňişlikde höküm sürüpdir. Şeýle-de olar liwiýaly amazonlar ýaly hüjük edijilikli bolman, goranyş maksatly gurlan medeniýetdir. Genrih fon Kleýst şahyrana dil bilen olary şeýle suratlandyrýar:

«Bir millet beýgelipdi. Hiç bir diýdimzorluga boýun egmeýän, hiç bir ulumsylyk we men-menlik satýan erkek sesiniň eşdilmeyän aýal milleti, öz kanunlaryny ýöreden, öz diýenini ýöreden we duşmanlara garşy özünü gorap bilen jemgyýet».

Sinop şäherini gurup, şol ýeri paýtagt edinen amazonlar Garadeňiziň köp ýerini elinde saklapdyr. Olara degişli häzirki iň köp gyzyklanylýan meseleleriň başynda neberelerini nädip dowam etdirendikleri we erkegiň jemgyýetdäki ýeri ýaly meseleler gelýär. Emma köpüsi rowaýatlara esaslanýan-da bolsa çeşmeler bize aýallaryň guran Liwiýa we Sinop döwletleriniň biri-birinden tapawutly iki aýry medeniýetdiklerini we aralarynda garyndaşlyk gatnaşygynyň ýokdugyny görkezýär.

Häzir liwiýaly amazonlardan galan zikge, surahy, ýarag ýaly birnäçe taryhy tapyndylaryň ogurlanyp daşary ýurtlara äkidilendigi sebäpli ýurdumyzda gülläp ösen bu medeniýet hakyndaky köp ylmy barlagy diňe daşary ýurt çeşmelerinden öwrenmeli bolýar.

Şa zenan Mirinanyň ýolbaşçylygynda Müsürden Izmire gelen bu söweşjeň aýallar birnäçe ýakyp-ýumrandan soň Egeýi özlerine ýurt tutunypdyr, emma gelişleri ýalam duýdansyz karar bilen ýurtlaryna dolanypdyr.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Çarşenbe, 31.07.2024 ý. Taryhy makalalar